

Η ευρωπαϊκή ισορροπία στον Μεσαίωνα: Η Γερμανοβυζαντινή Συμμαχία

Τηλέμαχος Κ. Λουγγής

Διευθυντής Ερευνών στο IBE/EIE

Ες Γερμανούς, οἱ νῦν Φράγγοι καλοῦνται,¹ λέει ο Προκόπιος ο Καισαρεύς και ο Αγαθίας ο Μυριναῖος συμπληρώνει: τὸ γένος τῶν Φράγγων, εἶεν δ' ἄν οὗτοι οἱ πάλαι ὀνομαζόμενοι Γερμανοί.² Ο κλασικιστής Προκόπιος και ο συνεχιστής και διορθωτής του ταυτόχρονα Αγαθίας συμφωνοῦν σε ένα ακόμα σημείο: η πολεμική δεινότητα των Φράγγων ή Γερμανῶν είναι ακατάβλητη και προξενεί δέος στον αντίπαλο.³ Ο πολύ ανώτερος σε λογιστική από τον Αγαθία Προκόπιος, που έχει επί πλέον επισκεφθεί την Ιταλία ενώ η υπόλοιπη Δύση του είναι γνωστή από αναγνώσεις, αναφέρει ότι πέρα από την Ιταλία και πριν από την Ισπανία υπάρχει η ομικλώδης Γαλλία, γεμάτη λίμνες και ποτάμια, όπου ο Ρήνος και ο Ροδανός ρέουν αντίθετα ο ένας από τον άλλο, εκεί ζουν και από παλιά οι Γερμανοί ή Φράγγοι, βάρβαρο

1. Προκόπιος, Πολ. Γ', 3, 1 = I, 317 Haury-Wirth.

2. Αγαθίας, Α', 2, 1, σ. 11 Keydell.

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 25, 3-4 = II, 261-262. Αγαθίας, Β', 5, 3-8, σ. 46.

έθνος, μάλλον ασήμαντο στην αρχή.⁴ Από τη συνέχεια, προκύπτει ότι αυτοί οι Φράγγοι ή Γερμανοί με την ακατάβλητη στρατιωτική ισχύ κατόρθωσαν να κατακτήσουν ολόκληρη σχεδόν τη Γαλλία, αλλά, δυστυχώς κατά τον Προκόπιο, *ἔστι τὸ ἔθνος τοῦτο τὰ ἐς πίστην σφαλερώτατον ἀνθρώπων ἀπάντων*.⁵ Μέσα λοιπόν από την ομίχλη του άγνωστου Βορρά, αρχίζει να ξεπροβάλλει μια φοβερή στρατιωτική δύναμη, που συνοδεύεται από κακή πρόθεση: οι Γερμανοί...

Κανείς από τους δύο επιφανείς βυζαντινούς ιστορικούς δεν δείχνει να θυμάται ούτε καν να γνωρίζει τον μόλις προγενέστερό τους κατά 180 χρόνια ιστορικό Αμμιανό Μαρκελλίνο από την Αντιόχεια που έγραφε ότι, ήδη επί Μεγάλου Κωνσταντίνου (306-337), ένα πλήθος Φράγγων γέμισε το Παλάτι⁶ και ίσως έτσι να ήταν λιγότερο βάρβαροι από όσο τους παρουσιάζει ο Προκόπιος. Εξ άλλου, πολύ αργότερα, τον 10ο αιώνα ο λόγιος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος (945-959) θα αποτυπώσει πολύ καλά την κατάσταση που περιέγραφε ο Αμμιανός Μαρκελλίνος, αναφέροντας ότι οι Φράγγοι ήταν οι κατ'εξοχήν ευνοούμενοι του Μ. Κωνσταντίνου και η συγγένεια αυτή προερχόταν από *τὴν ἄνωθεν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ γενῶν περιφάνειαν καὶ εὐγένειαν*.⁷

Με ένα γενικό τρόπο, πάντα η ευγένεια ανάγεται στο παρελθόν. Την εποχή όμως που οι Φράγγοι ή Γερμανοί, κατά τον Προκόπιο και τον Αγαθία, μπαίνουν με την ακατάβλητη πολεμική τους δύναμη στον πολιτικό ορίζοντα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ίσως τα πράγματα να μην προξενούσαν τόσο δέος, όσο αφήνει να εννοηθεί στο μεγάλο σύγγραμμά του ο Προκόπιος. Ο Αγαθίας, τουλάχιστον διαφωνεί ρητά: «διότι οι Φράγγοι δεν είναι νομάδες, όπως συμβαίνει σε μερικούς από τους βαρβάρους, επειδή και το πολίτευμά τους είναι κατά το πλείστον ρωμαϊκό, το ίδιο και οι νόμοι τους, και με τον ίδιο τρόπο χειρίζονται και τα υπόλοιπα θέματα σχετικά με τα συμβόλαια, τους γάμους και τη θρησκεία, επειδή όλοι τους είναι Χριστιανοί, και μάλιστα ορθοδοξότατοι ... και

4. Προκόπιος, Πολ. Ε΄, 12, 7-12 = II, 64.

5. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ΄, 25, 2 = II, 261.

6. Αμμιανός Μαρκελλίνος, XV, 5, 11 = I, 140 Rolfe.

7. DAI 13, 110-122, σ. 72 Moravcsik-Jenkins.

εμένα μου φαίνεται ότι είναι παρά πολύ πολιτισμένοι και προσίοι και ότι δεν έχουν σχεδόν καμιά διαφορά από εμάς, παρά σε ό,τι αφορά μόνο τη βαρβαρική ενδυμασία και τη διαφορετική γλώσσα».⁸

Σε ό,τι αφορά τα ήθη, τα έθιμα, τον πολιτισμό και τη θρησκεία των Φράγγων που τόσο θαυμάζει ο Αγαθίας, ο Προκόπιος είναι και πάλι κατηγορηματικός: «αυτοί λοιπόν οι βάρβαροι», γράφει κατά λέξη, «παρ' όλο που έχουν γίνει Χριστιανοί, διατηρούν τα πιο πολλά χαρακτηριστικά της παλιάς τους θρησκείας, τελώντας ανθρωποθυσίες και άλλα ανόσια και συγχρόνως ασκούν τη μαντεία».⁹ Υπάρχουν στιγμές που οι πολιτικές επιδιώξεις επιβάλλουν ακόμα και στον τελειότερο μιμητή του Θουκυδίδη να κατέρχεται, στο επίπεδο ενός κοινού συκοφάντη, επειδή ο Προκόπιος δεν πρέπει να αγνοούσε τον 6ο αιώνα πια, ότι αυτά που ισχυρίζεται για τους Φράγγους ή Γερμανούς μόνο ως σπανιότατες εξαιρέσεις θα μπορούσαν να είχαν επιζήσει. Παρ' όλη όμως τη ρητή διαφωνία τους, και οι δύο κορυφαίοι ιστορικοί του 6ου αιώνα γνωρίζουν πολύ καλά ότι οι ορθόδοξοι, όπως παραδέχεται και ο ίδιος ο Προκόπιος, Φράγγοι ή Γερμανοί είναι οι αντικειμενικοί σύμμαχοι της αυτοκρατορίας στην προσπάθειά της όχι μόνο να υποτάξει τη βαρβαρική Δύση, αλλά, πολύ περισσότερο, να εξαπλώσει την Ορθοδοξία σε ολόκληρη την πρώην ρωμαϊκή οικουμένη πατάσσοντας τους πάσης φύσεως αιρετικούς, όπως είναι όλοι οι Αρειανοί βάρβαροι εκτός από τους Φράγγους. Το πρόγραμμα αυτό που δημοσιοποιείται, για πρώτη φορά μετά την πώση της Δύσης το 476, κατά την ανάρρηση του αυτοκράτορα Αναστίσιου το 491 με το σύνθημα *βασίλεα ὀρθόδοξον τῆ οἰκουμένη*,¹⁰ δρομολογεί και την ενεργοποίηση αυτής της γερμανοβυζαντινής συμμαχίας, που θα έχει και μακρόχρονο και πολυδιάστατο μέλλον.

Προκόπιος και Αγαθίας αγνοούν ή παραλείπουν να αναφέρουν τις απαρχές και τη βάση αυτής της συμμαχίας. Οι απεσταλμένοι του αυτοκράτορα Αναστίσιου επισκέφθηκαν στην πόλη των Τουρώνων (Tours) το 508 τον μόλις

8. Αγαθίας, Α', 2, 3-4, σ. 11.

9. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 25, 10 = II, 262.

10. Πέτρος Πατρίκιος στο De Cer. I, 92, σ. 417-425 CSHB.

βαπτισμένο Χριστιανό ορθόδοξο φράγγο βασιλέα Χλωδοβίκο (481-511). Τη στιγμή της επίσκεψης αυτής και η αυτοκρατορία και οι Φράγγοι μόλις άρχιζαν πόλεμο εναντίον των Οστρογόθων της Ιταλίας και των Βησιγόθων της Ισπανίας αντίστοιχα,¹¹ ώστε η αμοιβή των Φράγγων από τους αυτοκρατορικούς απεσταλμένους να εντάσσει στο εξής τους ορθόδοξους βαρβάρους στη ρωμαϊκή οικογένεια. Οι πρεσβευτές απονέμουν στον βασιλιά Χλωδοβίκο τον τίτλο του *πατρίκιου* ή του *consul honorarius*,¹² και οι Φράγγοι αποκτούν με αυτό τον τρόπο ένα είδος πολιτικής και ιδεολογικής υπεροχής απέναντι στα υπόλοιπα βαρβαρικά κράτη της Δύσης.

Αυτή η βαρύνουσα σημασία μαρτυρία δεν αναφέρεται καθόλου από τους βυζαντινούς ιστορικούς. Αλλά δεν είναι οι μόνες. Γύρω στο 512, δηλαδή ελάχιστα χρόνια μετά τα γεγονότα αυτά, ένας από τους τελευταίους λατινόφωνους ποιητές εγκατεστημένος όμως στην Κωνσταντινούπολη, ο Πρισκιανός, εξέφραζε στον αυτοκράτορα Αναστάσιο την ευχή ότι, σε λίγο και οι δύο Ρώμες θα υπακούσουν σε σένα (*utraque Roma tibi nam spero pareat uni*)¹³ και αυτό, σε συνδυασμό με τον *βασιλέα ορθόδοξον τῆ οἰκουμένη*, λέει καθαρά αυτό που θέλει να πει: κατάκτηση από τους ορθόδοξους ολόκληρης της οικουμένης, καθώς τώρα την πρεσβυτέρα Ρώμη κατέχουν οι αιρετικοί. Ορθόδοξοι, την εποχή αυτή είναι μόνο η Ανατολική αυτοκρατορία και οι σύμμαχοί της Φράγγοι ή Γερμανοί που αντιπάσσουν στους Αρειανούς. Ο Αναστάσιος (491-518) θα είναι ο πρώτος βυζαντινός αυτοκράτορας που, στην επίσημη τιτλοφορία του, θα χρησιμοποιήσει ρωμαϊκούς θριαμβικούς τίτλους ανάμεσα στους οποίους διακρίνονται οι τίτλοι *Francicus* και *Germanicus*,¹⁴ ενώ φυσικά, κάθε άλλο παρά πολέμησε τους Φράγγους.

11. Αυτοκρατορία εναντίον Οστρογόθων: Marcellinus Comes 508 (MGH AA, XI, 97). Φράγγοι νικούν Βησιγόθους στο Campus Vocladensis (Vouillé): Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* II, 37, σ. 71 Omont-Collon-Poupardin.

12. Greg. Tur. II, 38, σ. 72.

13. Priscianus, *De laude Anastasii imperatoris* 265-267, σ. 66 Chauvot.

14. *Collectio Avellana*, αρ. 113, σ. 506 Günther.

Όπως αρχίζει να διαφαίνεται, η ανάκτηση της Δύσης (Reconquista) από τον Ιουστινιανό δεν υπήρξε καθόλου προσωπική του έμπνευση, αλλά υλοποίηση ενός μακροπρόθεσμου πολιτικού προγράμματος, κύριο στοιχείο του οποίου είναι η Γερμανοβυζαντινή ή, απλούστερα, η φραγγική συμμαχία. «Ο Ιουστινιανός», λέει ο Προκόπιος, «ούτε άρχισε τον πόλεμο αυτό, ούτε καν εκδήλωσε την πρόθεσή του να καταπολεμήσει τους Οστρογότθους παρά μόνον όταν οι Φράγγοι, που έλαβαν για τη φιλία και τη συμμαχία τους μεγάλα χρηματικά ποσά, *ώμολόγησαν* (ο όρος είναι τεχνικός και σημαίνει όρκο σε συνθήκη) ότι θα αναλάβουν τον αγώνα αυτό μαζί με την αυτοκρατορία».¹⁵ Σε ένα γράμμα του που διασώζει, μάλλον συνεπυγμένο, πάλι ο Προκόπιος αρχίζοντας την εξιστόρηση του οστρογοθτικού πολέμου το 535, ο Ιουστινιανός επιχειρεί να κινητοποιήσει τους Φράγγους βασιλείς επικαλούμενος «*την ὀρθὴν δόξαν, ἀποσειομένην τὴν Ἀρειανῶν γνώμην*»¹⁶. Οι Φράγγοι προχωρούν αμέσως, καταλαμβάνουν από τους Οστρογότθους τη Ν. Γαλλία με την πόλη της Μασσαλίας και την κατάκτηση τους *ἐπέρρωσε σφίσι* ο Ιουστινιανός, λέει ο Προκόπιος,¹⁷ ενώ, σύμφωνα με τον Αγαθία που επαινεί τους Φράγγους, σε αντίθεση με τον Προκόπιο που παραδέχεται σε αδιάφορο τόνο αυτά που δεν μπορεί να αρνηθεί ή να αποκρύψει, η παλιά αποικία των Ιώνων Φωκαέων Μασσαλία δεν είναι καθόλου κατώτερη από το ένδοξο παρελθόν της υπό γερμανική κατοχή, παρ' ὅλο που, από ελληνική έχει γίνει τώρα βαρβαρική.¹⁸

Ο Φράγγος βασιλέας της Αυστρασίας που επικουρεί στην αυτοκρατορική προσπάθεια ανάκτησης της Ιταλίας είναι ο Θεουδίβερτος Α' (534-548). Σε ένα γράμμα του προς τον Ιουστινιανό αποκαλεί τον αυτοκράτορα *Domino et patri Iustiniano imperatori Theodebertus rex*¹⁹ και, παρ' ὅλες τις προστριβές που έχει στο μέτωπο με τον αρχιστράτηγο Βελισάριο, από το γράμμα προκύπτει ότι ο σκοπός της εκστρατείας είναι κοινός: «Ξέρουμε, ότι το σεβαστό μεγαλείο σου

15. Προκόπιος, Πολ. Η', 24, 13 = II, 619.

16. Προκόπιος, Πολ. Ε', 5, 8-10 = II, 26.

17. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 33, 2-5 = II, 442.

18. Αγαθίας, Α', 2, 1-2, σ. 11.

19. Αυστρασιακή επιστολή αρ. 20 (MGH Epp. III, 133).

χαίρεται για την πρόοδο των ορθοδόξων (*de profectu catholicorum*)»²⁰ και αυτό ισχύει τόσο για την Ιταλία, όσο και για τη βησιγοθηκή Ισπανία, όπου οι Φράγγοι εισβάλλουν συνεχώς μετά το 507, ενώ οι αυτοκρατορικοί θα επέμβουν εκεί από τον Νότο το 552/553. Γύρω στο 570, ο ποιητής Βενάντιος Φορτουνάτος, σε ένα ποίημά του αφιερωμένο στους αυτοκράτορες Ιουστίνιο Β΄ (565-578) και Σοφία, θα θεωρεί ότι η ορθοδοξία έχει κυριαρχήσει σε ολόκληρη τη Δύση (*axe sub occiduo*),²¹ αντίθετα με τις απόψεις των συγχρόνων μας ιστορικών που επαναλαμβάνουν ότι η Ιουστινιάνεια ανάκτηση περιέλαβε μόνο την Ιταλία, τη Β. Αφρική και το Ν. τμήμα της Ισπανίας. Αν ο Ιουστινιανός είχε πετύχει μόνο ό,τι μπορεί να φανεί στον χάρτη, ασφαλώς και δεν θα αποκαλούσε τον εαυτό του στα επίσημα πρωτόκολλα *Γερμανικό* και *Φραγγικό*, όπως μαρτυρούν σαφώς ο Αγαθίας,²² οι διάφορες Νεαρές του,²³ αλλά και *Gallicus* σε κάποιες επιγραφές.²⁴ Απευθυνόμενος σε Ιουστίνιο Β΄ και Σοφία, ο Φορτουνάτος τους συγχαίρει επειδή οι ορθόδοξες επιλογές τους έχουν κυριαρχήσει σε ολόκληρη τη Δυτική Ευρώπη. Μπορεί να φαίνεται περίεργο σε μια πρώτη ματιά, αλλά παρ' όλο που το αντικείμενο της πρώτης αυτής Γερμανοβυζαντινής συμμαχίας, η κυριαρχία της Ορθοδοξίας της Χαλκηδόνας και η πάταξη των αιρετικών θα πάψει σε λίγο καιρό να υπάρχει αντικειμενικά, η ίδια η Γερμανοβυζαντινή συμμαχία θα επιζήσει στο μέλλον παρά τις όποιες αντιξοότητες και διαλείμματα, υπό τελείως διαφορετικές συνθήκες.

Η απεριφράστα αντιγερμανική, δηλαδή αντίθετη προς τη διαχρονική επίσημη εξωτερική πολιτική της αυτοκρατορίας, στάση του Προκόπιου –που εκφράζεται όχι στον αντιπολιτευόμενο οξύτατο λιβέλλο «Ἐνέκδοτα» αλλά στο θεω-

20. Στο ίδιο, 133.

21. *Ad Iustinum et Sophiam Augustos*, 25-27 (MGH AA, VI, 276).

22. Αγαθίας, Α΄, 4, 3, σ. 14: *ὅτι βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐν τοῖς βασιλείοις προγράμμασι Φραγγικὸς τε καὶ Ἀλαμαννικὸς ... καὶ ἑτέροις τοιοῖσδε ὀνόμασιν ἀνεκηρύττετο...*

23. NJ XLIII, σ. 269. NJ LXXXVI, σ. 419. NJ CXXXIV, σ. 676. NJ CXXXVII, σ. 695. NJ CL, σ. 725. NJ Ed. VII, σ. 763. NJ App. III, σ. 797. NJ App. VI, σ. 799. NJ App. VIII, σ. 803 Schoell-Kroll.

24. *Legum Iustiniani imperatoris vocabulatum*, Subsidia I, 104 Amelotti- Migliardi Zingale.

ρούμενο ως συμπολιτευόμενο τον Ιουστινιανό έργο του «Υπὲρ Πολέμων»– μπορεί να εξηγηθεί ικανοποιητικά από την αποτυχία του ήρωα του Προκόπιου Βελισάριου να ανακηρυχθεί κάτι σαν αυτοκράτορας της Δύσης, εφ’ όσον θεωρείται *πρῶτος Ῥωμαίων ἀπάντων*.²⁵ Φυσικά, ο Βελισάριος φέρεται να έχει δώσει προσωπικό όρκο πίστης στον Ιουστινιανό *μήποτε αὐτοῦ περιόντος νεωτεριεῖν*,²⁶ αλλά ο Προκόπιος είναι υποχρεωμένος να παραδεχτεί ότι ο Βελισάριος κατηγορήθηκε τουλάχιστον δυο φορές για επιδίωξη *τυραννίδος*, δηλαδή σφετερισμό και προδοσία, το 535²⁷ και το 540,²⁸ ενώ ο Αγαθίας προσθέτει μια τρίτη φορά, το 558²⁹ και ο Μαλάλας μια τέταρτη, το 564.³⁰ Πέρα από αυτά, όπως λέει ο Προκόπιος, ο Βελισάριος πάντα εξέταζε το τί θα συνέφερε καλύτερα τον αυτοκράτορα και ενεργούσε πάντα *αὐτονόμῳ γνώμῃ*.³¹ Αυτό όμως σημαίνει ότι ο Βελισάριος μπορεί να μην ακολουθούσε ούτε πάντα ούτε απαρégκλιτα τις αλληπάλληλες οδηγίες του Ιουστινιανού και ο αυτοκράτορας πάντα τον επιτηρούσε από κοντά. Έτσι, ο Βελισάριος δυσaráεστησε τους συμμάχους Φράγγους κατακτώντας και τη Β. Ιταλία, ενώ η αυτοκρατορική πολιτική προέβλεπε προέλαση μόνο μέχρι τον Πάδο ποταμό, ενώ η Β. Ιταλία θα βρισκόταν στην ακτίνα δράσης των Γερμανών συμμάχων. Έτσι, οι Γερμανοί ή Φράγγοι δεν βοήθησαν στην κατάκτηση της Βησιγοθικής Ισπανίας. Οι συνεχείς έριδες και αψιμαχίες του Βελισάριου (που έτεινε να επιδιώκει την Ιταλία για τον εαυτό του) με τους συμμάχους Φράγγους συντέλεσαν ώστε να χρειαστεί και νέα αυτοκρατορική πρεσβεία στον Φράγγο βασιλέα Θευδίβαλδο Α΄ (548-555), γιο και διάδοχο του Θευδίβερτου Α΄, το 551.³² Σε γενικές γραμμές –που πάντα έτεινε να υπερβεί ο Βελισάριος– η Γερμανοβυζαντινή συμμαχία για την κατάκτηση της Δύσης στηριζόταν, και στην περίπτωση της Ιταλίας και στην περίπτω-

25. Προκόπιος, Πολ. Η΄, 21, 2 = II, 600.

26. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ΄, 29, 20 = II, 285.

27. Προκόπιος, Πολ. Δ΄, 8, 1-2 = I, 452.

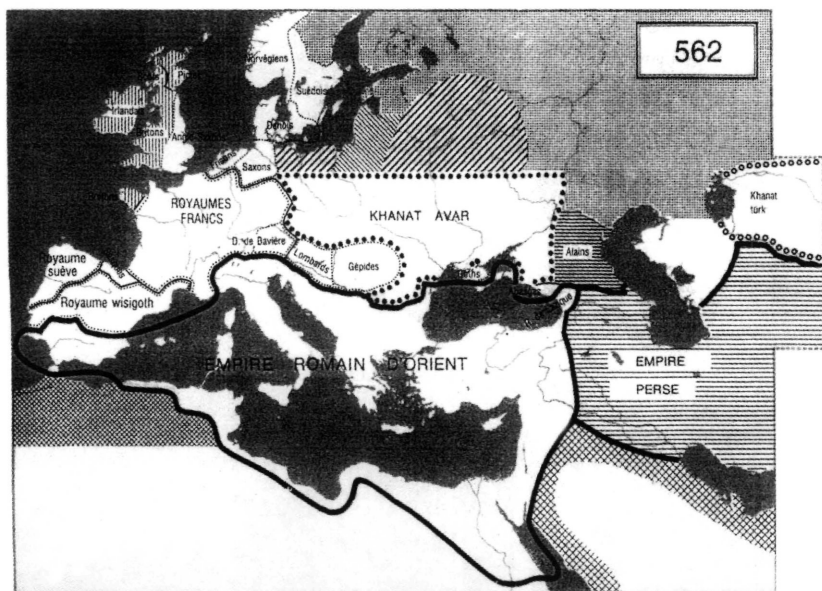
28. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ΄, 30, 1 = II, 289.

29. Αγαθίας, Ε΄, 20, 5, σ. 189-190.

30. Μαλάλας, 427-428 Thurn.

31. Προκόπιος, Πολ. Ζ΄, 1, 22 = II, 301.

32. Προκόπιος, Πολ. Η΄, 24, 11 = II, 618.

Οι Φράγγοι δεν βοήθησαν τους Βυζαντινούς από Βορρά στην Ισπανία

ση της Ισπανίας, στη σύγκλιση των συμμαχικών στρατών των Φράγγων από Βορρά και των Βυζαντινών από Νότο.

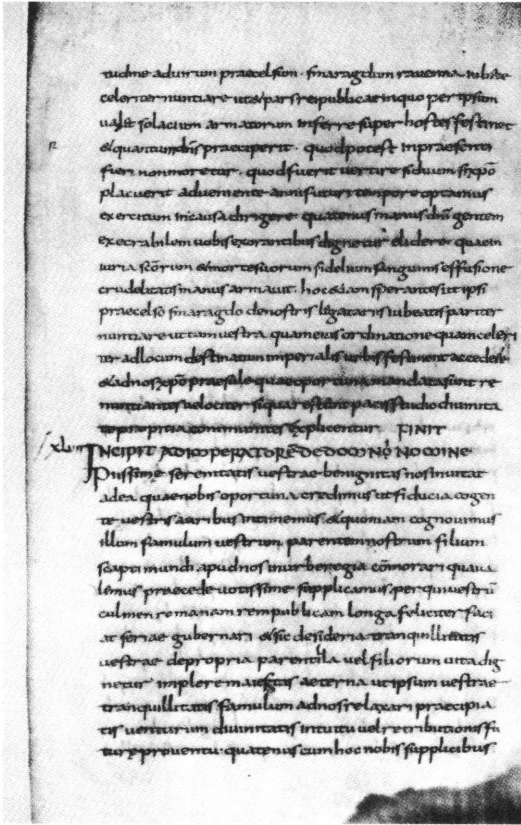
Ο Ιουστίνος Β΄ που υμνείται από τον Βενάντιο Φορτουνάτο ως κυρίαρχος της Δύσης συνεχίζει να χρησιμοποιεί στην πιλοφορία του τους θριαμβικούς τίτλους *Francicus* και *Germanicus*,³³ το ίδιο και ο επόμενος αυτοκράτορας Τιβέριος Κωνσταντίνος (578-582),³⁴ ενώ ο διάδοχός του Μαυρίκιος (582-602) γράφοντας στον βασιλέα της Αυστρασίας Χιλδέβερτο Β΄ (575-595) δείχνει να αποφεύγει να χρησιμοποιήσει ανάμεσα στα θριαμβικά του προσωνύμια³⁵ τις επωνυμίες *Francicus* και *Germanicus* που τόσο θύμωναν τον πρόγονό του

33. JGR I, 40 (Νεαρά VI).

34. JGR I, 24 (Νεαρά XIII).

35. Αυστρασιακή επιστολή αρ. 42 (MGH Epp. III, 148).

36. Αγαθίας, Α΄, 4, 3 σ. 14.

Αυστρασιακές επιστολές, χφ. της Χαιδεμβέργης, Goubert II, 192.

Θευδιβερτο Α΄ όταν τα χρησιμοποιούσε ο Ιουστινιανός,³⁶ πάντα όμως ο σκοπός είναι να παρακινήθούν οι Φράγγοι να εκστρατεύσουν και πάλι στην Ιταλία εναντίον των επίσης αιρετικών Λογγοβάρδων που είχαν εισβάλει εκεί από το 568. Ο Χιλδέβερτος Β΄ θα ανταποκριθεί στο αυτοκρατορικό αίτημα εκστρατεύοντας τέσσερις αν όχι πέντε φορές στην Ιταλία ως το 590, όμως τα πράγματα έχουν τώρα αλλάξει καθώς το κέντρο βάρος της συμμαχίας αρχίζει να μεταπίπτει προς τη Δύση. Ο Χιλδέβερτος συνεχίζει να αποκαλεί τον αυτοκράτορα Μαυρικό *Domino glorioso pio perpetuo, inclito triumphatore ac semper*

37. Αυστρασιακή επιστολή αρ. 25 (MGH Epp. III, 138).

Augusto patre Mauricio imperatore,³⁷ αλλά συμβαίνει ορισμένες φορές να συνθηκολογεί με τους θεωρούμενους αδιάλλακτους κοινούς εχθρούς Αρειανούς Λογγοβάρδους³⁸ οπότε ο αυτοκράτορας εμφανίζεται ιδιαίτερα δυσαρεστημένος³⁹ από τη διαλλακτική στάση τόσο των Φράγγων συμμάχων του, όσο και από τη διαγωγή των θεωρούμενων ως τότε προμάχων της Ορθοδοξίας της Χαλκηδόνος στη Δύση, των διαδοχικών παπών της Ρώμης που τώρα με έναν αξιοσημείωτο και προπαντός ειρηνικό τρόπο, πετυχαίνουν την προσχώρηση στην Ορθοδοξία της Χαλκηδόνος όχι μόνο των Αρειανών Λογγοβάρδων της Ιταλίας και των Βησιγόθων της Ισπανίας, αλλά και των ειδωλολατρών ως τότε Άγγλων στη Βρεταννία. Έτσι, κάθε προσπάθεια επιβολής της Ορθοδοξίας στη Δύση με τα όπλα της αυτοκρατορίας, όπως συνέβαινε ως τότε, κατατάγει περιττή. Αυτό αποδεικνύεται από το ότι ο βυζαντινός αυτοκράτορας που τιμήθηκε περισσότερο από όλους τους ομολόγους του στη Ρώμη με μια αναμνηστική στήλη, όπου μνημονεύονται η ειρήνη και η ελευθερία στην Ιταλία⁴⁰ είναι ο θεωρούμενος τύραννος πληθείς αυτοκράτορας Φωκάς (602-610). Αυτή η ειρήνη (*quies procurata*) και η ελευθερία (*libertas conservata*) θα χρησιμοποιούν ως ιδεολογικά εφόδια στη δύναμη που κυριαρχεί την εποχή αυτή στη Ρώμη για την ανάδειξή της σε κοσμική δύναμη, κυρίαρχη πια σε ολόκληρη τη Δύση, απωθώντας όλο και περισσότερο τον αυτοκρατορικό τίτλο σε μια βαθμίδα υποδεέστερη του κύρους και του μεγαλείου που διέθετε ως τότε, έτσι ώστε οι βάσεις της Γερμανοβυζαντινής συμμαχίας να υπονομευθούν και οι Φράγγοι να αλλάξουν προοδευτικά ιδεολογικό προσανατολισμό, να εξασθενήσει η *antiqua unitas*, όπως έγραφε ο Μαυρίκιος στον Χιλδέβερτο Β',⁴¹ ή η *Dei amata amicitia*, όπως έγραφε ακόμα παλιότερα ο Θεουδίβερτος Α' στον Ιουστινιανό.⁴² Το πώς έγινε αυτό, αξίζει τον κόπο να αναφερθεί, έστω και συνοπτικά.

38. Greg. Tur. VI, 28 (42), σ. 244.

39. Αυστρασιακή επιστολή αρ. 42 (MGH Epp. III, 148).

40. CIL VI, 251, 1200 και CIL VII, 10.529. Orelli – Dessau αρ. 5597.

41. Αυστρασιακή επιστολή αρ. 42 (MGH Epp. III, 148).

42. Αυστρασιακή επιστολή αρ. 20 (MGH Epp. III, 133).

Το λεγόμενο καταχρηστικά «Χρονικό του Ψευδοφρεδεγάριου», έργο που γράφτηκε τον 7ο αιώνα,⁴³ εξυπηρετεί όλους αυτούς τους σκοπούς. Πρώτα απ' όλα προσφέρει στον αναγνώστη του, ό,τι δεν προσέφερε απολύτως κανένας βυζαντινός ιστορικός, δηλαδή μια συνολική εικόνα της άλωσης της ρωμαϊκής Δύσης από τους Βαρβάρους. Αυτό γίνεται στο δεύτερο βιβλίο του Χρονικού μας και, ως εδώ, όλα δείχνουν φυσιολογικά. Όμως επειδή τα Χρονικά αρχίζουν συνήθως από τη Γένεση και αυτό γίνεται, όπως θα έπρεπε να περιμένουμε, στο πρώτο βιβλίο του Χρονικού, η κυριότερη ιδιομορφία του είναι η εξής: μετά τη Γένεση δεν παρατίθεται μόνο κατάλογος βασιλέων, ηγεμόνων, αρχόντων και αυτοκρατόρων, κατά το παραδοσιακό πρότυπο των Χρονικών ή Χρονογραφιών, αλλά επίσης κατάλογος των διαδοχικών παπών της Ρώμης ως το 642.⁴⁴ Το τρίτο βιβλίο που αποτελεί επιτομή ή περίληψη τμήματος της Φραγγικής Ιστορίας του Γρηγορίου Τουρώνων,⁴⁵ είναι η ιστορία της ανάδειξης στο προσκήνιο των ορθοδόξων Φράγγων που κατανίκησαν τους Αρειανούς Γόθους. Στα δύο πρώτα βιβλία του Χρονικού μας λοιπόν, με έναν αριστοτεχνικό τρόπο ενώνονται τα πεπρωμένα της Αγίας Έδρας με τα πεπρωμένα των Φράγγων, ενώ η αυτοκρατορία που αναφέρεται εντελώς σποραδικά και επεισοδιακά δείχνει να εξοβελίζεται, καθώς μάλιστα ο κατακτητής της Ιταλίας Ναρσής εμφανίζεται ως προδότης (καλεί τους Λογγοβάρδους στην Ιταλία),⁴⁶ ο Ιουστινιανός εμφανίζεται ως αναξιόπιστος,⁴⁷ ο Βελισάριος εμφανίζεται σαν ηττημένος στρατηγός που πεθαίνει.⁴⁸ Πρόκειται δηλαδή περισσότερο για παραποίηση της Ιστορίας παρά για Ιστορία με λάθη, όπου τη σωστή Ιστορία την έχουν αφηγηθεί άλλοι.

43. Το αρχαιότερο κφ. είναι ο Cod. Paris. Lat. 10910, του τέλους του 7ου αιώνα ή των αρχών του 8ου.

44. Ψευδοφρεδεγάριος I, 25 (MGH SSRM II, 34-36).

45. Των βιβλίων II, 9-VI που περιλαμβάνουν τα χρόνια 408-584, δηλαδή από τη βαρβαρική εισβολή στο Ρήνο ως το θάνατο του φράγγου βασιλέα της Νευστρίας Χιλπέριχου Β' (561-584).

46. Ψευδοφρεδεγάριος III, 65, σ. 134 Kusternig. Η έκδοση αυτή δεν περιλαμβάνει το βιβλίο I.

47. Ψευδοφρεδεγάριος II, 62, σ. 68-80.

48. Ψευδοφρεδεγάριος III, 50, σ. 124 και III, 62, σ. 80.

Μπορεί μόνο το τέταρτο βιβλίο του Χρονικού να αποτελεί πρωτότυπο έργο (επειδή ως και το τρίτο βιβλίο τα πράγματα είναι γνωστά και από άλλους), οι ιδεολογικές αρχές του όμως είναι ίδιες με τα προηγούμενα: από το 642 ως το 658 ή 661 οπότε τελειώνει επιτέλους το «Χρονικό του Ψευδοφρεδεγάριου», αυτοκράτορας είναι ο Κώνσταντ Β' (642-668). Σιωπηλά οι πάπες Ρώμης έχουν πάψει να αναφέρονται από την αρχή της βασιλείας του.⁴⁹ Με ελάχιστα λόγια, το Χρονικό μας περιγράφει έναν αποτυχημένο αυτοκράτορα που έχασε από τους Άραβες τις περισσότερες επαρχίες του και, μάλιστα, έγινε και φόρου υποτελής. Κατόρθωσε όμως να ανασυντάξει τις δυνάμεις του (*resumtis viribus*) και να ανακτήσει κάποια από τα χαμένα εδάφη (*aliquantisque recoperans*), που θα διηγηθεί αν του το επιτρέψει ο Θεός (*si permiserit Deus*), που όμως, δεν φαίνεται να του έκανε τη χάρη, επειδή το Χρονικό μας σταματάει απότομα εδώ.

Όταν αποσιωπάται ο Κώνσταντ Β' που υπέταξε δυο πάπες (Μαρτίνος 649-654, Βιταλιανός 657-672) και κυβέρνησε την Ιταλία από τη Ρώμη και κάτω επί πέντε χρόνια (663-668) είναι επακόλουθο να αμαυρώνονται και οι προγενέστεροι κατακτητές της Ιταλίας, ιδιαίτερα Ιουστινιανός και Ναρσής. Εκείνο όμως που έχει σημασία εδώ είναι ότι την ιστοριογραφική πλαστογραφική αυτή παράδοση που εγκαινιάζει η Αγία Έδρα ακολουθούν στη συνέχεια πολλά κείμενα της μεσαιωνικής Δύσης, όπως π.χ. η *Origo gentis Langobardorum*,⁵⁰ ο σημαντικός ιστορικός Παύλος Διάκονος⁵¹ και φυσικά ο *Liber Pontificalis*,⁵² που εκφράζει τις απόψεις της Αγίας Έδρας. Όλα αυτά τα κείμενα επιμένουν ιδιαίτερα στη λεγόμενη «προδοσία» του Ναρσή, δηλαδή του πραγματικού κατακτητή της Ιταλίας, κάτι που προδιαθέτει και για τη διαστρέβλωση του έργου του Ιουστινιανού. Από εκεί και πέρα, η καταδίκη του Κώνσταντος Β' που δεν στηρίχθηκε στη φραγγική συνδρομή και ήταν επί πλέον αιρετικός Μονοθελητής, είναι το ευκολότερο πράγμα του κόσμου.

49. Ψευδοφρεδεγάριος IV, 81, σ. 254-256.

50. *Origo gentis Langobardorum* 5 (MGH SSRL, 4).

51. Παύλος Διάκονος, *Hist. Lang.* II, 1 (MGH SSRL, 72), II, 3 (MGH SSRL, 73), II, 5 (MGH SSRL, 75).

52. *Liber Pontificalis* I, 305 Duchesne.

Αυτό που συμβαίνει στη Δύση με τις διαδοχικές αυτές διαστρεβλώσεις και αποσιωπήσεις της Ιστορίας δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η διακοπή της βυζαντινής Οικουμενικότητας, κάτι που στην πράξη σημαίνει την κατάργηση του δικαιώματος που έχει η βυζαντινή αυτοκρατορία ως διάδοχος της ρωμαϊκής, να επεμβαίνει στρατιωτικά στη Δύση, όπου τώρα η πνευματική κυριαρχία του πάπα Ρώμης είναι απεριόριστη. Ο πάπας Γρηγόριος Β΄ (715-741) προκαλεί ανοικτά τον αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ τον Ίσαυρο (717-741), ότι η Δύση ολόκληρη θα αντιπαθεί σε μια βυζαντινή επέμβαση στη Ρώμη.⁵³ Λίγο μετά την πτώση του εξαρχάτου της Ραβέννας (751) και τον προσεταιρισμό των Φράγγων από την Αγία Έδρα το 754⁵⁴ χαλκεύεται η περιβόητη *Κωνσταντίνεια Δωρεά*, το πιο διάσημο πλαστό έγγραφο του Μεσαίωνα, το οποίο αποσκοπεί, με βάση την υποτιθέμενη επιθυμία του Μ. Κωνσταντίνου που μετέφερε και μετέλλαξε την αυτοκρατορία,⁵⁵ να περιβάλει με αυτοκρατορικές δικαιοδοσίες τον πάπα. Έτσι, η στέψη ενός δυτικού αυτοκράτορα το έτος 800 έχει ως πηγή προέλευσης τις κατά καιρούς πρωτοβουλίες των διαδοχικών παπών από τις αρχές του 7ου αιώνα (Γρηγόριος Α΄, 590-604) ως το τρίτο τέταρτο του 8ου αιώνα (χάλκευση της *Κωνσταντίνειας Δωρεάς* μάλλον επί Παύλου Α΄, 757-768). Είναι έτσι ευνόητο ότι η υπέρτατη αυθεντία στον κόσμο περνάει από την κοσμική εξουσία στην πνευματική ή εκκλησιαστική.

Το πρόβλημα είναι δυσεπίλυτο για τη βυζαντινή αυτοκρατορική πολιτική ιδεολογία εξαιτίας της πολυδιάστατης φύσης του: αρχικά, η βυζαντινή αυτοκρατορική αρχή δεν είναι συνηθισμένη να είναι κατώτερη από μια εκκλησιαστική αρχή και, κατά δεύτερο λόγο, δεν μπορεί να ανεχθεί την προαγωγή των πρώην υποδεέστερων ιδεολογικά Φράγγων σε ισότιμους της, που όμως τώρα κατέχουν τον αυτοκρατορικό τίτλο στη Δύση από το έτος 800. Και, πάνω απ' όλα ίσως, η νέα κατάσταση των δυο αυτοκρατοριών με τον πάπα επικυρίαρχο στη Δύση έθετε σε οριστική αφάνεια τόσο την Ιουστινιάνεια παράδοση της

53. Γρηγόριος Β΄, έκδ. J. Gouillard, *Travaux et mémoires* 3, 1968, 294-297.

54. *Clausula de unctione Pippini* (MGH SSRM I, 465-466).

55. MGH, *Fontes iuris germanici antiqui* (Hannover 1968), 18, σ. 271, έκδ. H. Fuhrmann.

Οικουμενικότητας, όσο και την παράδοση της Ρώμης ως κοιτίδας της βυζαντινής αυτοκρατορίας που ποτέ δεν παύει να αποκαλεί τον εαυτόν της *Ῥωμαίων βασιλεία* ή *Ῥωμαίων ἀρχή*.

Όπως είναι γνωστό, τα ιστοριογραφικά έργα μετά το λεγόμενο «μεγάλο χάσμα» εμφανίζονται και πάλι στο Βυζάντιο μόλις το 10ο αιώνα. Σε ένα από αυτά τα κείμενα διαβάζουμε: *καὶ πάσης σχεδὸν Ἰταλίας, ὅση τῇ καθ' ἡμᾶς νέα Ῥώμη προαφώρισται*.⁵⁶ Αυτή και μόνο η πληρέστατη μνεία είναι αρκετή για να δείξει το τέρμα της απόλυτης Οικουμενικότητας, εφ' όσον μόνο κάποιο μέρος της Ιταλίας έχει περιέλθει στη «Νέα Ρώμη» με συνθήκη. Η μνεία όμως αυτή εξηγείται από άλλες μνείες της εποχής με ενιαίο ιδεολογικό προσανατολισμό.

Σύμφωνα με την κρατούσα ιδεολογία της Μακεδονικής δυναστείας στο Βυζάντιο του δέκατου αιώνα, *τὸ βασίλειον ἀνῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει*,⁵⁷ ὅταν ἐγένετο ἡ καινοτομία αὕτη διὰ τὸ τὴν Ῥώμην ἀποθέσθαι τὸ βασίλειον κράτος καὶ ἰδιοκρατορίαν ἔχειν, καὶ δεσπόζεσθαι κυρίως παρά τινος κατὰ καιρὸν Πάπα,⁵⁸ δηλαδή γύρω στα μέσα του 8ου αιώνα. Οι πηγές του 10ου αιώνα που πρόσκεινται ιδεολογικά στη Μακεδονική δυναστεία μοιάζουν να υποδεικνύουν είτε ότι η βυζαντινή εξωτερική πολιτική είναι τώρα τελείως διαφορετική από ό,τι στο παρελθόν, είτε ότι εξωτερική πολιτική που να στηρίζεται στην παλαιά απόλυτη Οικουμενικότητα δεν υπήρξε ποτέ και η Βυζαντινή αυτοκρατορία ήταν πάντα ένα ανατολικό κράτος! Παράλληλα με την αντικατάσταση του όρου *αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* από τον όρο *αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως*,⁵⁹ εμφανίζεται τώρα στις προσκείμενες στη Μακεδονική δυναστεία πηγές ο *ᾠτος, μέγας ῥῆξ Φραγγίας τῆς καὶ Σαξίας*,⁶⁰ ή *ᾠτος βασιλεὺς Φράγγων*⁶¹, όπου *μέγας ῥῆξ = βασιλεὺς > ῥῆξ*. Στο καθαρά εθιμοτυπικό

56. Συνέχεια Θεοφάνη, 288 CSHB. Πρβλ. Σκυλίτζη, 145 Thurn: *ὅση τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων ἀνήκει...*

57. DAI 27, 6-7, σ. 112.

58. De them., 94.

59. De them., 94.

60. DAI 30, 73-74, σ. 142.

61. Σκυλίτζης, 245.

πρωτόκολλο της βυζαντινής αυλής ο *ρήξ Φραγγίας* εμφανίζεται το 10ο αιώνα ως *πνευματικός αδελφός* του βυζαντινού αυτοκράτορα⁶², σε αντίθεση με την πρώιμη βυζαντινή εποχή, οπότε ο Φράγγος βασιλέας αποκαλούσε τον βυζαντινό αυτοκράτορα *πατέρα*. Γενικά, από τις βυζαντινές πηγές του 10ου και 11ου αιώνα που πρόσκεινται ιδεολογικά στη Μακεδονική δυναστεία προκύπτει μια πλήρης ισορροπία ή ακόμα ισοτιμία ανάμεσα στη Βυζαντινή αυτοκρατορία και στο κράτος που, αποσπώμενο από την εφήμερη αυτοκρατορία του Καρλομάγνου αποκλήθηκε Ανατολική Φραγγία (*Francia orientalis*) και που θα πάρει τον αυτοκρατορικό τίτλο της Δύσης και πάλι το έτος 962, με έγκριση της Μακεδονικής δυναστείας. Αυτή η Γερμανοβυζαντινή συμμαχία των δυο αυτοκρατορικών κοσμικών εξουσιών που έχει τύχει ελάχιστης προσοχής εκ μέρους της νεότερης έρευνας θα αποτελέσει τον ακρογωνιαίο λίθο της ευρωπαϊκής ισορροπίας των δυνάμεων για δύο περίπου αιώνες (870 περίπου–1089 περίπου) ανακόπτοντας αποτελεσματικά την άνοδο της μεσαιωνικής θεοκρατικής εξουσίας, δηλαδή του πάπα Ρώμης, και θα επιζήσει αποσπασματικά, δια μέσου των τραυματικών εμπειριών των Σταυροφοριών, ως τα μέσα σχεδόν του 14ου αιώνα.⁶³

Το αντιπαπικό περιεχόμενο της Γερμανοβυζαντινής συμμαχίας, μιας συμμαχίας κατ' εξοχήν κοσμικών εξουσιών, είναι ευδιάκριτο διαχρονικά και δεν μπορεί να επισκιαστεί από ορισμένες πρόσκαιρες στροφές της βυζαντινής, κυρίως, εξωτερικής πολιτικής που αποσκοπούν μόνο σε κινήσεις τακτικής προκειμένου να προσδιοριστούν ακριβέστερα οι εκατέρωθεν σφαίρες επιρροής. Η στάση του Βασίλειου Α' π.χ. που απομακρύνει τον πατριάρχη Φώτιο, συμφιλιώνεται με τον πάπα αποσκοπεί, πέρα από τα άλλα, στο να εξασφαλίσει την απομάκρυνση των Φράγγων από τη Ν. Ιταλία και σε μια νέα βυζαντινή περιορισμένη ανάκτηση που, όμως, αναθεωρεί τις διατάξεις της *Κωνσταντίνειας Δωρεάς*. Σε αντιστάθμισμα της ρήξης με τους Φράγγους της Ιταλίας, ισχυροποιείται η φιλία με τη Γερμανία ή *Francia orientalis* με τις πρεσβείες του 872 και του

62. De Cer. II, 48 , σ. 691.

63. Καντακουζηνός I, 335 CSHB .

873 στον Λουδοβίκο Γερμανικό στη Ρατισβόννη (Regensburg).⁶⁴ Με τον ίδιο τρόπο θα ενισχυθεί πολιτικά από το Βυζάντιο ο γερμανός βασιλέας Αρνούλφος της Καρινθίας (890-899) με τις πρεσβείες του 894 και του 896⁶⁵ καθώς και ο Κονράδος της Φρανκονίας (911-919) με μια ακόμα πρεσβεία μάλλον το 912,⁶⁶ έτσι ώστε να γίνεται ολοφάνερο ότι οι θεμελιωτές της Μακεδονικής δυναστείας Βασίλειος Α΄ και Λέων ΣΤ΄ εγκαθιδρύουν μια νέα πολιτική φιλίας και συμμαχίας με τη Francia orientalis και να μην φαίνεται παράδοξη η αυτοκρατορική αναγνώριση από τις βυζαντινές πηγές του Όθωνα Α΄, ο οποίος δέχθηκε πολλές πρεσβείες.

Μια τέτοια εξωτερική πολιτική ισορροπίας δύο ισότιμων αυτοκρατοριών είναι φυσικό να προκαλεί ισχυρές αντιδράσεις από οπαδούς της βυζαντινής παλιάς απόλυτης Οικουμενικότητας. Εναντίον της αυτοκρατορικής στέψης του Όθωνα Α΄ στη Ρώμη το 962 εξεγείρεται το επόμενο έτος 963 ο πολυνίκης στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς, ανατρέπει τη Μακεδονική δυναστεία και αντιμετωπίζει εχθρικά τη συμμαχία με τη Γερμανία και, γενικά, με τη Δύση. Αυτός είναι ο λόγος που ο πρεσβευτής του Όθωνα επίσκοπος Λιουτπράνδος της Κρεμόνας γίνεται δυσμενέστατα δεκτός στην Κωνσταντινούπολη το 968,⁶⁷ σε αντίθεση με τη φιλική υποδοχή που του είχε γίνει επί Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου είκοσι σχεδόν χρόνια ωρίτερα.⁶⁸ Για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια η Βυζαντινή αυτοκρατορία δείχνει εχθρική και απειλητική προς τη Δύση, δεν αναγνωρίζει ισότιμο αυτοκράτορα τον Όθωνα,⁶⁹ απαιτεί προσάρτηση της Ρώμης και της Ραβέννας⁷⁰ και κατηγορεί την προηγούμενη διακυβέρ-

64. Annales Fuldenses 872 (AQDR III, 84 Rau) και 873 (AQDR III, 92 Rau).

65. Annales Fuldenses 894 (AQDR III, 160 Rau) και 896 (AQDR III, 168 Rau).

66. Widukind von Corvey, Res gestae saxonicae III, 2 (Rotter-Scheidmüller 164).

67. Liudprandus, Legatio 1, σ. 175 Becker: *turpiter suscepti graviter turpiterque sumus tractati*.

68. Liudprandus, Antapodosis VI, 4-10, σ. 150-158 Becker. Legatio 55, σ. 205.

69. Liudprandus, Legatio 2, σ. 176: *non imperatorem, id est βασιλέα sua lingua, sed ob indignationem ῥῆγα, id est regem nostra, vocabat...* (Λέων Φωκάς).

70. Liudprandus, Legatio 15, σ. 184.

νση και πολιτική του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου που ζητούσε φιλία με τα έθνη, ενώ ο Νικηφόρος Φωκάς συνήθιζε να τα υποτάσσει με τη βία.⁷¹

Οι λατινικά γραμμένες γερμανικές πηγές αναφέρουν ρητά, ότι ο Νικηφόρος Φωκάς δολοφονήθηκε από συνωμοσία της συζύγου του επειδή ο λαός του ήταν αγανακτισμένος εξ αιτίας των καταστροφών και ταπεινώσεων που είχε υποστεί ο βυζαντινός στρατός στην Ιταλία,⁷² κάτι που αποσιωπούν τελείως οι βυζαντινές πηγές. Το ότι οι γερμανικές και όχι οι βυζαντινές πηγές έχουν δίκιο πιστοποιείται από το ότι οι σχετικές με τα γεγονότα βυζαντινές πηγές αποσιωπούν τελείως επίσης ένα γεγονός ύψιστης σημασίας, την αποστολή στη Γερμανία της ευγενούς κόρης Θεοφανούς από τον επόμενο αυτοκράτορα και δολοφόνο του Νικηφόρου Φωκά Ιωάννη Τζιμισκή που έδωσε στη Δύση ό,τι αυτή ζητούσε από τον Νικηφόρο Φωκά. Έτσι, επανέρχονται τα πράγματα στην κατάσταση που επικρατούσε προηγουμένως. Ο θεωρούμενος ως εχθρικά διακείμενος προς το Βυζάντιο αυτοκράτορας Όθων Β΄ (973-983) αποκαλεί τον Βασίλειο Β΄ *imperatorem vestrum, fratrem meum*,⁷³ αλλά φαίνεται ότι το απόγαιο της νέας προσέγγισης εντοπίζεται από την εποχή της κυριαρχίας στη Γερμανία της συζύγου του Όθωνα Β΄ Θεοφανούς (983-991) ως επίτροπου του νεαρού γιου της Όθωνα Γ΄ (983-1002). Την εποχή αυτή οι μεγαλύτεροι φεουδαρχικοί άρχοντες της Γαλλίας (*Francia occidentalis*) στρέφονται προς τη φιλία με τη Γερμανία, κάτω από την επιρροή των συμβούλων της αυτοκράτειρας Θεοφανούς. Το 987 ανακηρύσσεται βασιλιάς της Γαλλίας ο Ούγος Καπέτος (987-996) παραγκωνίζοντας τους απογόνους της γενιάς του Καρλομάγνου και, τον επόμενο χρόνο 988, γράφει στους βυζαντινούς αυτοκράτορες Βασίλειο Β΄ και Κωνσταντίνο Η΄ ζητώντας νύφη για τον γιο του,⁷⁴ κάτι που σημαίνει νομιμοποίηση της νέας εξουσίας και δυναστείας στη Γαλλία από τη συμμαχία των δύο

71. Liudprandus, *Legatio* 55, σ. 205-206.

72. Widukind III, 73, σ. 229. Thietmar von Merseburg, *Chronicon* II, 15 (AQDGM IX, 50 Trillmich).

73. Thietmar III, 31, σ. 110.

74. J. Havet, *Lettres de Gerbert* (983-997), Paris 1889, γράμμα αρ. 111, σ. 101-102.

αυτοκρατοριών, παραβλέποντας τελείως τον πάπα Ρώμης και ως κοσμική και ως πνευματική εξουσία.

Η Θεοφανώ που έχει πετύχει αυτή τη νέα προσέγγιση κυβερνάει με πυγμή, όπως φαίνεται, τη γερμανική αυτοκρατορία. Σε ένα έγγραφο της του έτους 990 μάλιστα αυτοτιπλοφορείται *Theophanius divina gratia imperator augustus*⁷⁵ και παραγκωνισμός της παπικής αυθεντίας σημαίνει μεταχείριση των διαδοχικών παπών σαν να ήταν απλοί επίσκοποι της αυτοκρατορίας. Μετά τον θάνατό της το 991, ορίζεται από τον Όθωνα Γ΄ το 995 ο πρώτος Γερμανός πάπας με το όνομα Γρηγόριος Ε΄ (995-999) και ο αμέσως επόμενος πάπας λόγιος Gerbert, πρώην σύμβουλος της Θεοφανούς παίρνει το γεμάτο νόημα όνομα Σίλβεστρος Β΄ (999-1002) που παραπέμπει κατ'ευθείαν στην *Κωνσταντίνηια Δωρεά*, που κι αυτή ανακαλύπτεται ως πλαστή το έτος 1001, με ένα έγγραφο του Όθωνα Γ΄,⁷⁶ περισσότερο από τετρακόσια χρόνια πριν από τον Lorenzo Valla. Τώρα αναπροσαρμόζονται τα επίσημα έγγραφα της γερμανικής αυτοκρατορικής γραμματείας με αιωρούμενη βούλλα, κατά τα βυζαντινά πρότυπα. Στις γερμανικές κτήσεις της Ιταλίας εισάγονται οι αμιγώς βυζαντινοί τίτλοι του *λογοθέτη* και του *πρωτοσπαθάριου*. Εκχριστιανίζοντας την Πολωνία και την Ουγγαρία γύρω στο έτος 1000, ο Γερμανός αυτοκράτορας διαθέτει τώρα μια δική του «οικογένεια ηγεμόνων» που αποδέχονται την ανωτερότητα ή την επικυριαρχία του κατά το υπόδειγμα της «οικογένειας ηγεμόνων» υπό τον βυζαντινό αυτοκράτορα που περιγράφει το *Περί βασιλείου τάξεως*.⁷⁷ Τα Χριστούγεννα του έτους 1002 που πεθαίνει ο νεαρός αυτοκράτορας Όθων Γ΄, *homo genere Graecus, imperio Romanus*, όπως τον αποκαλούσε ο πάπας Σίλβεστρος Β΄,⁷⁸ και τον διαδέχθηκε ο Ερρίκος Β΄ (1002-1024), μια επίσημη βυζαντινή πρεσβεία έφερε στη Φρανκφούρτη του Μάιν λείψανα του απόστολου Ανδρέα του Πρωτόκλητου, του θεωρούμενου προστάτη της Κωνσταντινούπολης.⁷⁹ Όπως προκύπτει

75. MGH DD, II, 2, 876-877. Lampertus Hersfeldensis, Annales 990 (AQDGM XIII, 36): *Theophanu imperatrix Romam perrexit omnemque illam regionem regi subdidit*.

76. MGH DD, II, 2, 818-820 (DO 389).

77. De Cer. II, 48, σ. 684-692.

78. PL 139, 240 (epist. 154).

Βασίλειος Β΄, ο επανομαζόμενος “Βουλγαροκτόνος” (976-1025) με υποτελείς άρχοντες, από χειρόγραφο της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης, Βενετία.

Όθων Γ΄, ο επανομαζόμενος “genere graecus, imperio Romanus” (983-1002).

Οι υποτελείς στον Όθωνα Γ΄ χώρες (Γερμανία-Σκλαβηνία-Γαλλία-Ρώμη). Από χειρόγραφο της Εθνικής Βιβλιοθήκης Μονάχου.

από μια πρεσβεία που έστειλε αργότερα (μάλλον το 1029) στον νέο αυτοκράτορα της Γερμανίας Κονράδο Β΄ (1024-1039) ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄, τα

79. Chronicon Sti Andreae Castri Cameracesii I, 17 (MGH SSRG, VII, 530). Thietmar V, 27, σ. 222.

βυζαντινά αυτοκρατορικά γράμματα που στέλνονται στη Δύση αυτή την εποχή είναι γραμμένα *aureis litteris*.⁸⁰ Από την πλευρά τους, οι δυτικοί συγγραφείς της εποχής, όταν βλέπουν βυζαντινούς πρεσβευτές στη Γερμανία, όπως συμβαίνει το 1049 στο Μάϊντς, τους χαρακτηρίζουν *Greci omni sapientia pleni ... viri dignissimi*.⁸¹ Το ευρωπαϊκό σκηνικό μετά το έτος 1000 κυριαρχείται από την αδιάρρηκτη συμμαχία των δύο αυτοκρατοριών που στηρίζεται στη συνεννόηση δυο καθαρά κοσμικών εξουσιών, η οποία υποσκελίζει έστω και προσωρινά τη Θεοκρατία της Παποσύνης και δημιουργεί μια παράδοση με βαθιές ρίζες που δεν είναι καθόλου εύκολο να ξεχαστεί στο μέλλον, ιδιαίτερα όταν η Παποσύνη χρησιμοποιεί τα νορμανδικά όπλα για να απαλλαγεί από αυτό το δίδυμο αυτοκρατορικό κλοιό που την έχει υποτάξει. Η βίαια είσοδος των Νορμανδών στον ορίζοντα των βυζαντινών συγγραφέων πρέπει να συντέλεσε ώστε οι Γερμανοί να αποκαλούνται κατά την περίοδο των Σταυροφοριών *Ἀλαμαν(ν)οί*, ενώ *Φράγγοι* ή *Γερμανοί* θα αποκαλούνται στο εξής οι Νορμανδοί εισβολείς και οι Γάλλοι Σταυροφόροι. Ακόμα και μετά το 1071, οπότε οι Νορμανδοί θα καταλάβουν οριστικά τη βυζαντινή Ν. Ιταλία, οι Βυζαντινοί θα περιμένουν τη γερμανική συνδρομή. *Ὁ δὲ ῥῆξ Ἀλαμανίας συνθήκας ἔχων μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου ... εἶπερ θεοῦ βούλησις ἐστίν, εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἀθέων Φράγγων μέλλει ἐν Ἰταλία γενέσθαι*, θα γράψει ένας βυζαντινός μπτροπολίτης το 1089.⁸² Στο γράμμα που έστειλε ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός στο ῥῆγα Ἀλαμανίας Ερρίκο Δ΄ (1056-1106) το 1082 και που παραθέτει ολόκληρο η γνωστή για την απέχθειά της προς τις μεθοδεύσεις των παπών της Ρώμης Άννα Κομνηνή⁸³ σημειώνεται: *πλατῦναι ὁ Θεὸς τὰ τῆς ἐξουσίας σου ὄρια καὶ θεῖν σοι πάντας τοὺς ἀντιπίπτοντας εἰς ὄνειδισμόν καὶ καταπάτημα. Εἰρήνη εἶπ τῇ ἐξουσίᾳ σου ... καὶ γένοιτό σοι ἅπαντες εἰς ἀφανισμόν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἄνωθεν κραταιᾶς ἰσχύος*.⁸⁴

80. Wipo Capellanus, Vita Chuonradi imperatoris 22 (MGH SSRG, XI, 267).

81. Jocundus Presbyter, Translatio Sti Servati (MGH SSRG, XII, 90).

82. W. Holtzmann, BZ 28, 1928, γράμμα αρ. 4, σ. 66.

83. Άννα Κομνηνή Α΄, 13, 4, σ. 44 Reinsch-Kambylis.

84. Άννα Κομνηνή Γ΄, 10, 8, σ. 114.

Το ότι ο Ερρίκος Δ΄ εξ απτίας των τεράστιων δυσκολιών που αντιμετώπιζε, δεν κατόρθωσε να ανταποκριθεί στις βυζαντινές προσδοκίες για εξόντωση των Νορμανδών, έκανε τον Αλέξιο Α΄ να απευθυνθεί στον πάπα Ουρβανό Β΄ και να ζητήσει στρατιωτική ενίσχυση. Τότε, το έτος 1089, δηλαδή λίγο πριν από την Α΄ Σταυροφορία, η Γερμανοβυζαντινή συμμαχία που είχε διαρκέσει περισσότερο από δυο αιώνες, ατονεί. Στο εξής, θα αναζωπυρώνεται και θα επαναστρατηριοποιείται μόνο κατά διαστήματα. Αρκετά αργότερα, όταν τα πράγματα θα αρχίζουν να παίρνουν την οριστική τους μορφή στη Δυτική Ευρώπη, στο κείμενο του Ιωάννη Καντακουζηνού θα ταυτιστεί ο όρος *Ἀλαμανοί* με τον όρο *Γερμανοί*⁸⁵ και μάλιστα *Γεμπλίνοι*, δηλαδή Γερμανοί αντιπαπικοί, όπως παλιά. Το 1328 θα επισκεφθεί τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο Β΄ μια πρεσβεία *ἐξ Ἀλαμανῶν ... κατὰ παλαιὰν συμμαχίαν καὶ φιλίαν τῆς σφετέρας τε καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ... ὅταν τοῦ δέονται, προσήκειν ἑκατέρους κομίζεσθαι παρ' ἀλλήλων*.⁸⁶ Σχέδια παλιά που οι σύγχρονες συνθήκες δεν επέτρεπαν την πραγματοποίησή τους πια αλλά όμως διαφύλασσαν μια παράδοση που, από την αναγόρευση του Χλωδοβίκου σε πατρίκιο το 508, απηχούσε μια φιλική σχέση οκτώ αιώνων. Από ό,τι γνωρίζω, ίσως καμιά άλλη παράδοση διεθνούς φιλίας και συμμαχίας δεν έχει διαρκέσει περισσότερο. Δεν αποκλείεται δε, οι απαρχές της να χάνονται μέσα στην ακλύ του μύθου.

«Λέγεται ότι, από τα πανάρχαια χρόνια, οι Γερμανοί πήγαιναν στη μάχη. Και, πηγαίνοντας στη μάχη έψαλλαν παιάνες που μνημόνευαν τον πρώτο ανάμεσα στους δυνατούς άντρες, τον Ηρακλή... Αλλά ακόμα και ο Οδυσσέας, λένε μερικοί, είχε φτάσει κοντά τους από τον Ωκεανό, στη διάρκεια της μεγάλης περιπλάνησής του... Στα σύνορα μάλιστα της Γερμανίας με τη Ραιτία λένε ότι υπάρχει βωμός του Οδυσσέα, του γιου του Λαέρτη, και επίσης μνημεία και ιερά, χαραγμένα με ελληνικά γράμματα».⁸⁷ Αυτά μας τα παραδίδει ο ιστορικός Κορνήλιος Τάκιτος, και σταματάει εδώ.

85. Καντακουζηνός I, 52, I, 301 CSHB, *passim*.

86. Καντακουζηνός I, 335-336.

87. Τάκιτος, *Opera minora*. Germania 3, Furneaux-Anderson.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο ομιλητής θεώρησε ότι έπρεπε να παραπέμψει μόνο σε μεσαιωνικά κείμενα, από τα οποία προκύπτουν τα δεδομένα της έρευνάς του, έτσι ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να αντιληφθεί καλύτερα από πού πηγάζουν τα συμπεράσματα. Αναλυτικότερα έχει πραγματευθεί το θέμα της ομιλίας του στις ακόλουθες εργασίες του:

-Le programme politique des “Romains orientaux” après 476; une répétition générale?, *La nozione di «Romano tra cittadinanza e universalità»*, *Da Roma alla Terza Roma, Documenti e studi, Studi II*, Napoli 1984, 309-315.

-Ambassadors, Embassies and Administrative Changes in the Eastern Roman Empire Prior to the Reconquista, *Das Reich und die Barbaren, hsg. von E. Chrysos und A. Schwarcz*, Wien 1989, 143-154.

-Obraščenje v Christianstvo gospodstvujuščego klasa Vostočnoï rimskoï imperii vo vtoroï polovine piatogo veka, *From Late Antiquity to Early Byzantium, Proceedings of the Byzantinological Symposium*, Praha 1985, 69-72.

-Sur les prémisses théoriques de la Reconquista byzantine dans la péninsule ibérique au VIe siècle, *Vizantiiskii Vremennik* 55, 1998, 99-105.

-Γύρω από τη δυτική πολιτική του αυτοκράτορα Τιβέριου Κωνσταντίνου, *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 22, 1977, 116-125.

-Die Slawen und Ungarn innerhalb der sogenannten “Begrenzten Oekumene” der Makedonenkaiser, *Byzantinoslavica* 54, 1993, 65-74.

-Die byzantinische Ideologie der “Begrenzten Oekumene” und die römische Frage im ausgehenden 10. Jahrhundert, *Byzantinoslavica* 56, 1995, 117-128.

-Le poids spécifique du commandement suprême en Italie dans la formation de l'idéologie politique du Xe siècle, *L'Ellenismo italiota dal VII al XII secolo*, Atene 2001, 153-164.

-Der Verfall des Papsttums im X. Jahrhundert als Ergebnis der Deutsch-byzantinischen Annäherung, *Βυζαντικά* 14, 1994, 217-236.

-The Failure of the German-Byzantine Alliance on the Eve of the First Crusade, *Actes du XVe Congrès international d' Études Byzantines, IV Histoire, Communications*, Athènes 1980, 198-207.